

Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi

Cilt 2(2019), Sayı 4, 46-58

Lacanyen Gerçek ve Gerçekliğin Rüyalarla İlişkisi *

Kamil TUZGÖL¹

Özet

1901 yılında doğan Jacques Lacan kuramını yeniden yaptığı Freud okumaları ile birlikte "Freud'a dönüş hareketi" olarak ifade eder. Felsefi bakış açısının diğer psikanalitik kuramcılara göre çok daha fazla olması ile dikkati çeken Lacan aynı zamanda dilbilimi çalışmaları ile de psikanalizin daha net anlaşılır olması ve bilimsel olarak da psikanalizin daha incelenbilir olmasını amaçlamıştır. Lacan'ın kuramında, insanın gelişim süreçlerini ifade eden temel üç dönem mevcuttur. Bunlardan ilki; psikoza karşılık gelen ve gerçek (real) (R) olarak ifade edilen dönem, nevroza karşılık gelen imgesel (I) olarak ifade edilen dönem ve bireyin toplumsal süreçler ile ilişkisi dahilinde şekillendiğini ifade edebileceğimiz simgesel (S) dönem olarak ifade edebiliriz. Tüm psikoterapi ekolleri kişilerin yaşamsal alanlarında şekillenen ilişki örüntüleri ve algıları dahilindeki konular ile ilgilenmektedir. Yaşamın kurgulandığı ve psikoterapilerin konusu olan bahsettiğimiz bu örüntüler Lacan'ın kuramında ifade ettiği bu üç dönem ile de ilişkilidir. Fakat Lacanyen anlamda gerçek, bizi çevreleyen dış dünyanın eş anlamlısı değildir. Gerçek, ruhsal dünyada konumlanan bir yapıdır. Gerçek, Lacan'a göre dilin de dışında olandır ve her çeşit sembolleştirmeye karşı koymaktadır. Lacan gerçeği imkânsız olarak tarifler ve de simgesel düzen ile simgesel düzene dahil edilemez olarak ifade eder. Lacan'ın kuramında "Gerçek", yaşam kurgusunun da karşılığı olarak görebileceğimiz gerçeklikten farklı bir olgudur.

Rüyalar ise günlük yaşamdaki birçok konunun ve çatışmanın yansıdığı, terapi seanslarında serbest çağrışım ile de ortaya çıkabilen bilinçdışı materyali içeren nöro-psiko-fizyolojik bir olaydır. Rüyaların bilimsel olarak incelenmesi ve oluş mekanizmalarının ortaya konması ilk kez 1900'lü yıllar itibari ile Freud'un yaptığı çalışmalarla ortaya konmuştur. Ve hala rüya analizi psikanalitik psikoterapilerde önemli bir terapi tekniği olarak kullanılmaktadır. Gün içerisinde yaşanan ve bastırma savunma mekanizması bağlamında bilinçdışına itilen yaşam an ve anılarının, bir çeşit bastırmanın geri dönüşü olarak da yorumlanabilecek olan rüyalar yolu ile bilince çıktığı söylenebilir. Bu durum çoğunlukla bilinçli bilen özne olduğu iddiasında olan insanın rüyalar, dil sürçmeleri ve sakarlıklar sayesinde aslında bilinçte var olmayan bir bilgiye ve bilinçdışına sahip olduğunu göstermektedir. Freudyen teoriden yola çıkan ve bilinçdışının dil ve yaşamsal olaylar ile ilişkisini inceleyen Lacan kuramında insanın anlamlandırma çabasını dilbilimsel anlamda tanımlanan gösteren ve gösterilen arasında kurulan ilişki üzerinden incelemektedir. Bu anlatılanlar ışığında Lacanyen anlamda, gerçek ve gerçeklik arasındaki bağlantının anlam, yaşamın kurgulanışı ve rüyalar ile ilişkisi bu makalede incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arzu, Bilinçdışı, Özne, Psikanaliz, Rüya

* Çalışmanın bir bölümü, II.Ulusal Bütüncül Psikoterapi Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ M.D, Ph.D, /Doktor-Psikoterapist-Hipnoterapist- Dr. Kâmil TUZGÖL Özel Muayenehanesi, drkamiltuzgol@hotmail.com

Lacanian Real and The Reality's Relations with Dreams

Abstract

Jacques Lacan, who was born in 1901, expresses his theory as “movement to Freud” by the recalling of Freud’s works. Lacan has a more philosophical viewpoint than the other psychoanalytic theorists and he also aims to make psychoanalytic more understandable and scientifically analyzable by depending on linguistic studies. In Lacan’s theory, there are three fundamental stages that represent the development process of humans. These stages are, as follows, Real (R) which corresponds to the psychosis; Imaginary (I) which corresponds to the neurosis and Symbolic (S) which refers to that that people are shaped by their relations with social continuum. All psychotherapy schools are interested in the patterns which are shaped by persons’ social areas and in the subjects of human perception. These patterns that are the subjects of psychotherapy and in which the life is structured are also related with the Lacan’s 3 stages. However, in the Lacanian approach, real is not equal to the world around us. Real is located in the spiritual world. Real, according to Lacan, can exist without the language and it withstands to the any kind of symbolism. Lacan describes the real as impossible and impossible to be located in anywhere of the symbolic scheme. Real in the Lacan’s theory is a different phenomenon than the reality which corresponds to the structure of life. Dreams, on the other hand, are the neuro-psycho-physiological cases in which many daily events and conflicts are represented and that includes unconscious materials which can appear by the free associations during the therapy sessions. Freud was the first person who scientifically investigated the mechanisms of dreams in the 20th century. Analysis of dreams is still used as an important therapy technique in today’s psychoanalytic therapies. It is possible to claim that moments and memories that are lived during the day but pushed to the unconscious by the defense mechanism of repression can reappear in the consciousness by the means of dreams which can be interpreted as the feedback of repression. This situation tells us that humans who generally see themselves as conscious subjects, can have a knowledge outside of consciousness or unconscious as it is clear from the dreams, Freudian slips and clumsiness. In Lacanian theory, which originally starts off from Freudian theory and looks at unconscious’s relationship between language and vital events, investigates the interpretation efforts of human in terms of the relationship between linguistically identified significant and significatum. In the light of this information, this article investigates the relation between the connection of real-reality and meaning, structure of life, and dreams, in line with Lacanian perspective.

Keywords: Desire, Unconscious, Subject, Psychoanalysis, Dream

Giriş

Rüyaların Çözümlemesi

Eski Roma kültüründe uyku tanrısı Somnus (Yunan mitolojisinde Hypnos) elinde bir kap haşhaş suyu veya çiçeği ile tasvir edilir. Hypnos ölüm tanrısı Thanatos’un ikiz kardeşidir. Hypnos ve Thanatos, Karanlık Tanrısı Erebus ile Gece Tanrıçası Nyks’in oğullarıdır. Hypnos bazı tasvirlerde yumuşak sedirinde yatar; çevresinde düşlerin yaratıcısı oğulları Phanatosos ve Morpheus yer alır. Evin önünde haşhaş çiçekleri ve başka yatıştırıcı otlar bulunur. Hypnos ve oğulları sessizliğin hâkim olduğu, tek duyulan sesin "Lethe" çayının sularının şırıltısı olduğu

bir diyarda oturmaktadır. Lethe çayının adı letarji-uyuşukluk, miskinlik sözcüğünün kökenini oluşturmuştur. (akt. Toklu 2011). Hypnos'un oğlu Phanatosos düş ürünü anlamına gelen "fantezi" ve hayalet anlamına gelen "Phantom" kelimelerinin kökenini oluşturur.

Freud'un en önemli yapıtlarından biri olan "Düşlerin Yorumu" 1900 yılında yayınlandı. Kitabın yayınlandığı tarihe kadar rüyalar ruhbilimin çalışma alanında önemli bir yer tutmuyordu; rüyalara verilen anlam gizemli, büyümlü bir nitelik taşıyordu. Freud, düşlerin uykuda zihinsel çalışmanın ürünü olduğunu ve bilinçdışının çözümlenmesinde düşlerden yararlanabileceğini gösterdi. "Düşler, bilinçdışına götüren şahane yoldur" dedi. Freud'un düşlere ilgisinin çocukluğuna kadar gittiği bilinmektedir. Fakat Ernest Jones, Freud'un rüyalara ilgisinin iki noktada başladığını belirtir; İlki, hastalarının, sıklıkla bir düş anlatımına içinde yer verdiğini gözlemlendiği çağrışımlarını izlemesi, diğeri ise; psikotik hastalarının istek doyurma özelliğinin belirgin olduğunu düşündüğü halüsinasyonları ile ilgili deneyimdir. Freud aslında başlangıçta rüyalara şüphe ile yaklaşmıştır. Fikrini değiştiren olay ise "Irma'nın enjeksiyonu" adıyla bilinen kendi rüyasının analizi olmuştur. Bu rüyanın analizi ile Freud "Rüyalarının temelini gizli bir arzunun doyurulması olduğu düşüncesini" ortaya koymuştur. Bu rüyaya Düşlerin Yorumu Kitabı'nın ikinci bölümünde yer verilmiştir.

Rüya yorumlaması, rüyanın gelişimini ve içerdiği anlamını anlamak ve bulmak için bir çabadır. Bu çabanın gerçekleşmesi için rüyanın anlamının rüyayı gören kişinin geçmişi, şimdiki durumu ve arzularıyla ilişkisi ortaya konulduğunda mümkün olur. Kendinden öncekilerden farklı olarak rüya yorumunda rüyanın yorumunu gören kişiye bırakır ve düşün belli öğeleri ile yorumcudaki ne olup bittiği ile ilgilenmez, düş görende ne olup bittiği ile ilgilenir. Freud aynı zamanda rüyaların yorumlanmasında rüyanın kendisini de bir belirti olarak ele almıştır. Ve belirtilere uyguladığı yorum yöntemini uygulamıştır. Rüyanın parçalara ayrılarak değerlendirildiği bir düzlemin devamında her parçanın geri plan düşünceleri ile ilgili olduğu saptanacaktır. Bu ise görünür içeriğin aslında gizli bir içerikler zinciri ile ilişkisine ulaşmamıza olanak sağlayacaktır. Bu anlatılanlar ve yapılanlar ise rüya yorumunun ve psikanalizin temeli olan serbest çağrışım yöntemi için gerekli koşulların sağlanması için yapılan adımlar olarak değerlendirilebilir (Tükel, 2000).

Aynı zamanda psikanalitik anlamda temel savunma mekanizması ve Freud'un ilk hipnoz çalışmalarında da tedavi yapılanmasının zeminini oluşturan represyon-bastırma savunma mekanizmasıdır. Hipnoz aslında bu mekanizmanın normal zihinsel süreçlerimize göre devre dışı bırakıldığı hipnoterapist tarafından oluşturulan bilinçli olunan duruma göre farklı bir zihinsel süreci oluşturmakta diyebiliriz. Normalde semptom dediğimiz "durmadan

yanık puding kokusu" duyumsayan Freud'un Miss Lucy R. Vakası'nda da görüldüğü gibi bilinçdışına, bastırılan günlük eşik üstü deneyimsel materyalin bastırılması ve bu bastırma savunma mekanizmasının sonucu olarak oluşan bastırılan materyalin geri dönüşü olarak ifade edebileceğimiz bir mekanizma ile oluşmaktadır. Bilinçli iken bastırma savunma mekanizması daha güçlü olarak devrededir. Fakat gündelik yaşamda bile bastırmanın devreden düştüğü dil sürçmeleri, sakarlıklar olabilmektedir. Lacan bu durumu mobius şeridine benzetmektedir. Rüyalar ve gün içi hayal kurma (day dream) olarak ifade edebileceğimiz durumlarda da bilinç dışı materyal ile karşılaşmaktayız. Aynı durumu bu bağlamda hipnoz seansında da gözlemlemekteyiz. Hipnozda açığa çıkan materyal ya bastırılan materyal ile daha yalıtılmış bir biçimde karşılaşmamıza neden olabilir ya da daha fazlaca bilinçdışı istek ve arzulara göre şekillenmiş hikayeler ile karşımıza çıkabilir. Hipnoz sonrasında bu bilinçle çatışma ihtimali olan bu bilinçdışı materyal sansür mekanizmasını devreye sokmak için bastırma savunma mekanizmasını tekrardan kullanmaya çaba gösterebilir. Bu tarz zıt ruhsal ve zihinsel güçlerin çatışması sonrasında zaman zaman çeşitli semptomlar oluşabilir ya da daha evvelin semptomları tekrarlayabilir. Rüya yorumunun amacı rüyanın kendini oluşturduğu yönün tersinde giderek temeldeki bir isteğin keşfedilmesidir. Ve bu isteğe doğru ters yönde ilerlenerek rüya yorumlanmaktadır. Bunun için rüyaların öğeleri ayrıştırılır ve her bir ögenin çağrışımların ortaya konması sonucunda rüya gören kişi rüyasının ardındaki asıl isteğe ve bu isteğe neden olan bilinçdışı düşüncelere yorum süreci ile ulaşır.

Bu noktada Jacques Lacan'ın Türkçe'ye "Psikanalizin Dört Temel Kavramı" adı ile çevrilen "Le Seminaire Livre XI Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse, 1964" adlı eserinde Freud'un ilk yayınlanan "Düşlerin Yorumu" adlı kitabında geçen rüyasına yer verdiği kısımdan bahsetmek yerinde olur. Lacan burada aslında rüyaların her zaman sadece bilinçdışı istek ve arzuları ortaya çıkarmak ya da doyurmak görevinin olmadığından bahseder. Kitapta Lacan Freud'un "Rüyaların Yorumu" adlı eserinde bahsettiği rüyadan şu şekilde bahseder;

"Freud Rüyaların Yorumu'nun son bölümünü belli bir rüya ile başlatır; o rüyanın, kitapta analiz edilen diğer rüyalardan apayrı bir yeri vardır— rüya bir baba ile hemen yanındaki evladının, ölmüş oğlunun cansız bedenini birbirine bağlayan, en kaygı uyandırıcı muammalardan biri etrafında askıda durur. Uykuya yenik düşen babanın karşısında oğlunun imgesi belirir ve ona şöyle der: Baba, görmüyor musun, yanıyorum? Nitekim çocuk yan odada hakikaten yanmaktadır. Bu durumda rüyanın bir arzunun imgesi olduğunu söyleyen kuramı neden hâlâ destekleyelim? Bu örnekte alev almış bir tür yansımada, ondan adeta kopya edilmiş bir gerçeklik sanki rüya

gören kişiyi uykusundan söküp alır. Bize öbür dünya denen muammayı hatırlatmak için değil de neden? Aynı zamanda bu baba ile ona Baba, görmüyor musun, yanıyorum? diyen oğul arasındaki kim bilir hangi sırrı hatırlatmak için değil de neden? Çocuk neden yanmaktadır?” (Lacan, 2013)

Lacan'a göre bu örnekte de olduğu gibi rüyanın görülmesinden çok o rüyanın nasıl adlandırıldığıнын önemi olduğundan bahsetmektedir. Özellikle o rüyanın nasıl adlandırıldığıнын ve nasıl anlatıldığıнын öneminin olduğunu Lacan vurgulamaktadır. Lacan bu noktada rüyalarda görülen materyalin kaynağı olması bağlamında da vurguladığı bilinçdışı algı ve bilinç arasındaki bir yarık olarak tanımlamaktadır. Ayrıca bilinçdışı aramadığımız fakat bulduğumuz bir şey olarak da ifade etmektedir. Bilinçdışının dil dizgesi ve tümcelerimizin seyri esnasında yer yer kendini gösteren yapısını hem seanslarda hem de rüya analizlerinde, dil sürçmeleri ve direnç noktaları olarak da ifade edebileceğimiz kesilmeler, susmalar ve verdiğimiz eslerde görebiliriz (Soysal, 2016).

Ruhsal mekanizmalarımızın iki temel kuralı vardır. Bunlardan haz ilkesi, organizmanın elem ve kederden kaçıp hazza koştuğu ve bunun sonucunda gerginliğin azaltılmasının sağlanmasıdır. İkinci kural olan gerçeklik ilkesi ise, organizmaya gerçekliğin dayattığı ve bunlar nedeni ile ulaşılamayan ve engellenmeler ile karşımıza çıkar. Haz ilkesini dış gerçekliğin taleplerini karşılayacak biçimde değiştirir. Haz ilkesi nedeni ile gerginliğin giderilmesi zevk olarak yaşanır ve rüyalar bu gerginlik giderilmesi durumlarından biridir. Rüyalar rahatsız edici düşünceleri karşıtlarıyla değiştirip hoşnutsuzluk verici düşünceleri baskılamayı başardığında istek doyurma durumu oluşacaktır. Hoş olmayan düşünceler de Freud'a göre istek doyurmaz. Anksiyete ya da hoş olmayan düşünceler de bir yönüyle istek doyurma olabilir. Freud isteğin bilinçdışına ait olduğunu düşünürken, bilinçöncesinin ise onu bastırıldığını ve reddettiğini ifade etmektedir. Bilinçdışında haz veren ve bırakılsalar çıkacak olan durumlar "bastırma" ile hoşnutsuzluk olarak algılanmaktadır. Rüyaların bahsedilenler dışında var olan bir başka görevi ise; uykunun sürdürülmesidir. Uyku esnasında rüyalar aracılığı ile işlemlenen gün içi yaşananlardan yansıyan ve bu işlemler sonucunda ruhsal aygıtın bütünlüğüne hizmet edecek şekilde dönüştürülen düşünceler eğer bu işleme basamaklarından geçmeden bilince ulaşacak olurlarsa uyku halinin bitmesine ve kişinin uykudan kalkmasına neden olacaktır. Bu anlatılanlar ışığında Freud rüyaların uykunun bekçileri olduğunu ifade etmiştir. Bir diğer rüyada yaşanabilen durum ise rüyada yaşanan ve açık olarak kişi tarafından algılanan görünür içeriğin aslında asıl düş düşüncelerinin çarpıtılmış hali olmasıdır. Bu çarpıtma uykunun devamı için yapıldığı kadar gün içinde bu

benliğe tehdit olabilecek asıl düşüncelerin anlaşılmasının gizlenmesi amacı ile de yapılmaktadır. Böylece hem bilinçdışı istek ve dürtüler rahatlatılırken bir yandan da ruhsal yapılanma kendini korumuş olur (Tükel, 2000).

Bunların dışında bir diğer önemli konu ise rüya esnasında zihinsel faaliyetlerin hangi işlevleri yerine getirdiğidir. Bu bağlamda önemli psikanalistlerin ve rüya araştırmacılarının görüşlerine kısaca değinecek olursak: Freud'a göre rüyalar, isteklerin tatmin edilmesi olarak değerlendirilmiştir. Bu tatmini halüsinasyonvari bir şekilde yapıldığını Freud ifade etse de, ayrıca rüyaların içgüdüsel enerjilerin boşalımı ve deşarjı için bir kanal olarak değerlendirilebileceğini ve bu özelliği nedeniyle de uykuya muhafızlık ettiğini düşünmektedir. Jung'a göre rüyalar zihnin bilinçli halini düzeltir veya telafi eder. Fromm, French ve Fromm ve rüya araştırmacıları/psikanalistleri Greenberg ve Perlman, rüyaların problem çözme niteliği üzerinde durmaktadırlar. Fairburn'e göre rüyalar, kişinin takılıp kaldığı (saplandığı) endo-psişik durumlardır ve genellikle o durumdan çıkma çabası içerirler. Kohut'a göre kendilik durumuyla ilgili rüyalar kendilik parçalanma veya çözülme tehdidi altındayken onarıcı bir işlev görürler. Ullman, Breger, Hartmann, Kramer, Palombo ve nörofizyolog Jonathan Winson rüyada bilgilerin işleminden geçirildiğini ve rüyaların başlıca işlevinin entegrasyon ve uyumlanma olduğunu savunuyorlar. Stolorow ve Atwood'a göre rüyalar psikolojik yapının koruyucularıdır. Fosshage'e göre rüyaların üst düzeydeki işlevi psikolojik örgütlenmenin ve duygu düzenlemesinin geliştirilmesi, sürdürülmesi (düzenlenmesi) ve onarılmasıdır (Fosshage, 2007).

Düş uykuda yaşanan bir varsanıdır; her düş bilinçdışı istek, dürtü, korku ve çatışmaları temsil eder. Düşün iki nitelikte içeriği vardır:

- Açık içerik (manifest content),
- Gizli İçerik (latent content).

Düşün açık içeriği, anımsanan ve anlatılabilen biçimi ile düşür. Gizli içerik ise düşteki görüntülerin altında yatan dürtüler, istekler, duygular, karmaşalar ve korkulardır. Düşte simgeleştirme, yoğunlaştırma, kılık değiştirme ve yer değiştirme adlı zihinsel süreçlerin işlemesi ile gizli içerik açık içeriğe dönüştürülür. Örneğin, sivri uçlu yapılar, kaygan uzun hayvanlar penisi; süt veren bir canlı anneyi, bir öğretmen veya otorite gösteren patron babayı, hekimi simgeleyebilir. Fakat simgeleştirmede belli kalıplar yoktur. Herhangi bir nesne, çağrışım bağı olabilecek herhangi bir başka nesneyi simgeleyebilir.

Yoğunlaştırma ise; birkaç nesneden ya da olgudan parçaların bir araya getirilerek

düşte tek bir görüntü ile belirmesidir. Örneğin, düşte görülen oda bir çalışma odası, yatak odası, dersane, muayene odası izlerini taşıyabilir. Ya da gördüğümüz bir kişi saçları sevgilimize, gözleri babamıza ya da annemize ve yaşı çok sevdiğimiz başka bir yakınımıza uygun olabilir. Kılık değiştirme, nesneye doğrudan doğruya değişik bir kılık vermekle, karanlık ve tanınmaz görünmekle olur. Bir erkek kadın, bir kadın da erkek kılığında; sakal bırakmamış bir baba uzun sakallı olarak görünebilir (Öztürk, 1998).

Prof. Dr. Orhan Öztürk Hoca'nın Psikanaliz ve Psikoterapi Kitabında Rüyaların iki temel işlevinden bahsedilir: Bunlar;

- *Uykuyu sürdürmek*
- *Sıkıştırmakta olan bilinçdışı istek, dürtü, korku ve çatışmalara kılık değiştirmiş biçimde anlatım ve boşalma olanağı sağlamak.* (Öztürk, 2008)

Jacques Lacan'ın Kuramı ve Rüyalar

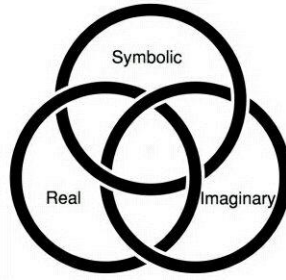
Çoğu kişi Lacan'ın kuramının anlaşılmasının çok güç olduğunu düşünür. Lacan'ı anlamak için hem onun yaşadığı dönemi çok iyi anlamak hem de Freud'un çalışmalarında vurgulanan bilinçdışı süreçlerin bulunduğu kısımlara Lacan'ın bakışı ile odaklanmak gerektiği söylenebilir.

Lacan kuramında, dönemin benlik psikologlarından ve diğer psikanalistlerinden özneyi konumlandıkları yer açısından farklı bir bakış açısı sunar. Lacan, öznenin ruhsallığını imgesel, simgesel ve gerçek düzlemler olarak adlandırdığı terimler ile tanımlar ve bu terimleri psikanaliz literatürüne kazandırmıştır.

Lacan'ın kuramı, gerçek (real) (R) olarak ifade edilen ve psikoza karşılık gelen bir dönemin yanında nevroza karşılık gelen imgesel düzen (I) ve bireyin toplum ile olan ilişkisine karşılık gelen simgesel (S) denem toplamda üç adet düzen ile meydana gelir. Lacan'a göre ise bu üç halkanın kesişimi bireyin bağlamlarını ifade etmektedir. Ve bu yapıda var olan gerçek kısım hiçbir zaman tam olarak bilinemez ve limitsiz olan bir durumdur. Lacan Freud'dan daha farklı olarak bu gerçek parçasını ortaya koymuştur denebilir (İzmir, 2015).

Rüyaların özellikle bilinçdışı ile ilişkisi ve bastırma savunma mekanizması ile olan bağlantısı düşünüldüğünde Freud'un rüyaların yorumu ile ortaya koyduğu çalışmalara Lacanyen bir bakış ile bakmak özellikle Lacan'ın bahsettiği ve özneyi tanımlarken Freud'dan farklı olarak vurguladığı gerçek (R) halkasının özneye ve rüyalara olan etkisini anlamak bağlamında önem arz etmektedir. Rüyaların yorumlanması ve anlaşılmasında önemli

sorunsallardan ya da durumlardan birisi ve de belkide en önemlisi bu gerçek (R) halkasıdır. Çünkü Lacan'a göre rüyaların genellikle sonlandıkları yer tam da gerçek halkasının rüyada etki ettiği noktalardır denilebilir. Aynı zamanda rüyaların tam olarak analiz edilememesinin de bir nedeni olarak. Çünkü özne hayatı ya da daha Lacanyen bir tanımlama ile "Gerçeği" (R) anlamlandırma süreçlerinin parçaları olarak da ifade edebileceğimiz "İmgesel" (I) ve "Simgesel" (S) süreçleri rüyada da kullanılmaktadır. Bu süreçleri yukarıda da bahsetmiş olduğumuz rüyaların ilkeleri dahilinde ve öznenin ruhsal yapılanmasının ve dengesinin devamı bağlamında bu süreçler yaşamın da içinde olduğu gibi rüyada da kullanılmaktadır. Gerçek halkası ise aynen yaşamda da olduğu gibi rüyada da tam olarak işlemlenemez. Ve sınırsız ve limitsiz olan yapısı nedeni ile rüyaların anlaşılacak olan tarafıdır denilebilir. Çoğu zaman öznenin ruhsal kapasitelerinin anlamlandırma süreçleri bağlamında kaldıramayacağı kısmın, gerçek ile ilgili olduğunu ifade edebiliriz. Tam da bu nedenle Lacan'a göre rüyaların sonlanma ve uykudan uyanma noktaları olarak gerçeğin rüyada kendini gösterdiği anların bu etkiyi sağladığını ifade edebiliriz.

Şekil 1: Lacan'ın Gerçek, İmgesel ve Simgesel Düzlemler

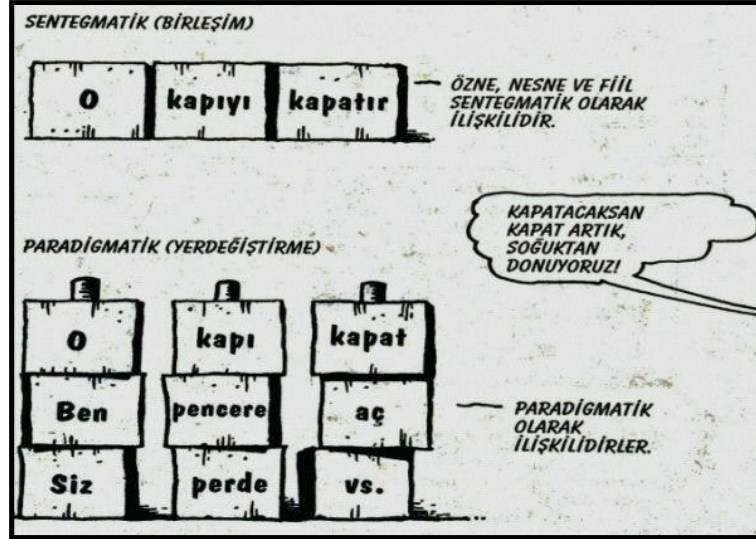
(<https://iambobbyy.com/2019/01/20/on-lacanian-psychoanalysis-language-and-popular-posts/>)

Aynı zamanda Lacan'ın kuramının ve rüyalar ile olan ilişkisinin daha iyi anlaşılmasında onun etkilendiği ve yaklaşımının özellikle bilim çevrelerince de kabul edilmesine yardımcı olması bağlamında desteğini aldığı söylenebilecek olan 1950'li yıllarda var olan dilbiliminin daha iyi anlaşılması için o dönem hakim olan postmodern teoriyi anlamak da gereklidir. Postmodern teorinin kökleri İsviçreli Dilbilimci Ferdinand de Saussure'den (1957-1913) kaynaklanan bir biçimsel dilbilim okulunda yani yapısalcılıktan kaynaklanmaktadır. Saussure kendisine kadar olan zaman dilimindeki dilbilim çalışmalarındaki dilin tarihine odaklanan yapısını dil sisteminin işlevine odaklamıştır. *Dilin kökeninin* ortaya konulmasından çok *dilin anlamının* onun bir sistem olarak işlevinde saklı olduğunu düşünmüştür. Saussure, dil sistemi içerisinde gösteren ve gösterilen olarak iki farklı

yapıyı şu şekilde açıklamıştır. **Gösteren** (örneğin ağaç sözcüğü ya da ses imgesi) anlamı taşıyan şey iken, **gösterilen** ise (ağaç kavramı) onun gönderme yaptığı şey olarak ortaya konur. Bu ikili yani gösteren ve gösterilen birlikte bir **gösterge** oluşturmaktadır. Bu noktada ise Saussure **anlamlamanın**, gösteren ile gösterilenin göstergeyi oluşturmak üzere birbirine bağlanması süreci olarak ortaya koymuştur (Appignanesi, Garratt, Sardar & Curry, 2007).

Bu noktada Lacan bilinçdışının tanımlanması sürecinde Freud'un "konuşmayla tedavi"si üzerine çalışabilmenin yolunu Saussure'ün Dilbilim Kuramı Modeli'nden esinlenerek inşa etmiştir. Saussure, yaptığı çalışmalar ile ortaya konan gösteren ve gösterilenler arası ilişkinin devamlılığı ile gösterenler zincirinin yapısını ortaya koyarken, aslında içimizde söylediklerimize hükmeden bir yapının varlığından bahsetmektedir. Lacan tam da bu noktada bu yapının bilinçdışı olduğunu düşünmektedir. Yine bir başka dilbilimci olan ve Saussure'ün çalışmalarından esinlenerek Lacanyen anlamda bilinçdışını ortaya koymasına katkıda bulunan çalışmaları yapan Roman Jakobson, Saussure'ün tanımladığı İkili Model (pragmatik ve söz dizimsel) ile mecaz ve mecaz-ı mürsel arasında bir ilişkinin olduğunu ileri sürdü. Mecaz, bir sözcüğün başka bir sözcüğü karşılaştırma olmaksızın doğrudan tanımlaması şeklinde olurken mecaz-ı mürsel ise bir terimin ilişkili olduğu başka bir şey için kullanılması şeklinde yapılır. Örneğin kralın konumu için "taç" kelimesinin kullanılmasında olduğu gibi. Mecaz paradigmatik eksene uyarken mecaz-ı mürsel ise bir bitişiklik ilişkisi içindedir ve bu durumda bir terim bir başka terime gönderimde bulunur. Ve de bu özelliğinden dolayı dilin sözdizimsel (sentegmatik) eksenine tekabül eder.

Lacan tam da bu noktada Freud'un rüya çalışmaları ile ortaya koyduğu "*yoğunlaşma ve yerinden etme*" ilkeleri ile ikili model arasında bir ilişki ortaya koydu. Yoğunlaştırma, rüyada iki ya da daha fazla gösterge veya imgenin birleşerek birleşmiş bir imge oluşturması halidir. Bu durum kişinin günlük yaşamında ilişki kurduğu birden çok otorite figürünün temsillerinin birleşerek rüyada tek bir otorite figüründe toplanması şeklinde kendini ortaya koyar. Yer değiştirme ise anlamın bir göstergeden bir başka göstergeye aktarılması ile meydana gelen bir durumdur. Bu yine çok küçük ve önemsiz kaygı nedenleri ile ilgili görülen bir rüya aslında yüzleşmekten korkulan çok daha ciddi bir kaygı nedeni olabilir. Bu iki süreci Freud'un "Birincil Düşünce Süreci" olarak tarif etmiştir. Jakobson'un mecaz ile mecaz-ı ürsel arasında yapmış olduğu bu ayrım Lacan'ın bilinçdışının nasıl da bir dil gibi yapılanmış olduğunu gösterebilmesine olanak tanımıştır (Homer, 2013).

Şekil 2: Ferdinand de Saussure'ün İkili Model'i (Appignanesi ve ark. 2007).

Öznenin doğumunun zemini; imgesel ve simgesel düzenlerin dışında kalan ve de içinde kişilik ile ilgili süreçleri barındırmayan gerçek ile ilgilidir. Bu noktada, gerçek ile gerçeklik farklı kavramlar olarak değerlendirilir. Gerçeği hep orada bulunan ve de imgesel ve simgesel düzenler ile ilgili durumların gerçeğin içine çekmenin olanaksız olduğu bir yapı olarak ifade edebiliriz (İzmir, 2015). Tam da bu nedenle gerçeğin rüyalarda karşımıza anlamsız ve yorumlanamayan semboller, durumlar ve rüyanın kapalı kısmının kaynağı olarak görebiliriz. Lacanyen kuramda gerçek bizi çevreleyen dış dünyanın eş anlamlısı değildir. Gerçek ruhsal dünyada konumlanan bir yapıdır (Nasio., J. D., 2009). Gerçek, Lacan'a göre dilin de dışında olmalıdır. Bu nedenle her çeşit sembolleştirmeye karşı koymaktadır. Lacan "Gerçeği" imkansız olarak ifade eder ve de "imgesel düzen ile simgesel düzene dahil edilemez" olarak tarifler. Bununla birlikte her daim bu iki düzeni çevreler ve bu düzenlerde gedikler açar. Lacan sembolleştirilemeyen gerçekten geri geleceğini iddia eder. Sözleri sembolik düzende dışarıda tutulan ve gerçek düzenden tekrardan geri dönen psikotik kişilerde olduğu gibi (Bernstein, 2015).

Gerçek için örnek verecek olursak, örneğin ana rahmindeki bebeğin durumu ve deneyimi ya da henüz konuşamayan ve imgeler dahi oluşturamayan bebeğin deneyimleri, depresyon, ölüm gibi Lacanyen anlamda gerçektir. Doğal nesnelere ve olgular gerçeğin dışına simgesel alana çekildikleri zaman alınmış olurlar. Bu nedenle gerçek olan Lacan'a göre olanaksız olmalıdır. İnsan sözcelemeye başladıktan ve dil dizgesine, simgesel düzene girerek dahil olduktan sonra yaşayabileceği tek gerçek ölümdür (Balkaya, 2013). Gerçeğin Lacan'ın tanımladığı diğer iki düzen olan imgesel ve simgesel düzen ile olan ilişkisini anlamak hem yaşamda hem de yaşamda ulaşılamayan ya da yaşanan olaylar sonrası oluşan rüyalarındaki;

arzu, istek, korku ya da ruhsal yapının kapasitelerinin karşılaşmaktan rahatsız olacağı ruhsal durumlar ile ilgili olarak bir anlayış geliştirebilmemize ve de rüyaları daha iyi anlamamıza olanak tanıyacaktır. Bu olanak tabii ki yine gerçeğin limitsiz ve sınırsız yapısına uygun bir düzeyde olacağını da tekrardan vurgulamakta yarar vardır. Ve bu bağlamda hiç bir rüya tam anlamı ile anlaşılması olanaksız olmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Özne ve Rüyaların Konumu

Freud bilinçdışı kuramını kuran kişidir. Lacan ise öznenin asıl yerini ortaya koyanın Freud olduğunu ve bu yerin de bilinçdışı olduğunu ifade etmiştir. Lacan, Descartes'in öznesini çok tartışmaktadır. "Düşünüyorum öyleyse varım" felsefi tümcesinde özne düşündüğünü anladığında kendinde bulunmakta, fakat düşündüğü anda ise var olduğu yerde bulunmamaktadır. Lacan tam da bu anlamda öznenin bu ifade eden yerde konumlanan yapısına vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda rüyaları Lacanyen anlamda değerlendirmek özneyi ve bilinçdışını Lacanyen anlamda değerlendirmek ile ilişkilidir. Lacan bu anlatımda ifade ettiğimiz durumu şu şekilde ayrıntılar: kişinin anlattığı ve neyi konuştuğunu fark etmeyi kaçırdığı andaki yerin bilinçdışı olduğunu ifade eder. Bu bağlamda öznenin eminliği aslında bir eminliğin olmayışına dair bir eminlik olarak ifade edilebilir.

Lacan'ın yukarıda bahsettiğimiz, öznenin tam olarak anlaşılmasında değerlendirilmesi gereken her üç düzleminden birisi olan gerçeğin karşımıza bilinçdışında bir çatlak ya da yarık olarak çıktığını ve bu yarığın onu çalışan analistlerce psikolojik yorumlarla dolgulanmaya çalışıldığını ifade etmektedir. Bu bağlamda da bilinçdışının kavramsallaştırılmasına karşı çıkmaktadır. Lacan aynı zamanda bilinçdışının bir dil gibi yapılanışını ve Saussureyen Dilbilimi'nden etkilenerek ifade ettiği, gösteren gösterilen ilişkisi bağlamında bilinçdışının gösterenler ağı şeklinde yapılanışını Freud'un Sinyorella örneğinde ortaya koyar. Bu örnekte Freud "Siyor" kelimesini unutuyor. Lacan bu durumlar için "Aramıyorum buluyorum" demektedir. Lacan'a göre bu gibi bilinçdışı bağlantılı unutma eylemlerinde aslında bir unuttuğundan ziyade bilme bulma eylemi olmakta. Unuttuğu yerde aslında bulduğunu ve bu bulunan yerde bir yarığın ortaya çıktığını ifade etmektedir. Ve Lacan tam da bu yerde aslında bizim özneyi gördüğümüzü ifade eder (Soysal, 2016).

Bizim algımız ve tahayyül sınırlarımız, Lacanyen anlamda bu evreni veya "Gerçek"i (real) (hakikat), algılayamamaktadır. Lacan'ın tanımladığı gerçek, bizim ötemizde "var olan" bir yapıdır. Bizim varlığımıza ya da yokluğumuza bağlı değildir. Ve bizim gerçeğe ulaşmamız

da mümkün değildir. Bu noktada bir insan beyni ve algısı ile, ne kadar simgeselleştirsek de dile dökerek ifade etmeye çalışsak da, gerçek (real) tam olarak ulaşılamaz bir konumdadır. Bu noktada rüyaların çözümlenmesi ve anlaşılmasında da önem arz eden “gerçeklik” (reality) den burada bahsedilmemektedir. Burada bahsedilen “gerçek”tir. Gerçek; limitsiz, eksiklik eksik olduğu ve ulaşılamaz olandır. Lacan’a göre ise rüyaların seyri esnasında gerçek ile rüyada karşılaştığımız anlar rüyanın bittiği anları oluşturmaktadır.

Lacan’ın eksik ve üzeri çizik özne olarak tanımladığı insan yaşamı boyunca ana rahmindeki tamlığa, ölüm dışında hiçbir zaman ulaşamayacaktır. Ve bu nedenle de yaşadığı sürece eksikliğini tamamlamak arzusunda birçok kayıp arzu nesnelere hayatında arzu nesnelere olarak var edecektir. Bu arkaik anlamda tam olma arzularını yerine getirmeye çalışarak da tam olmaya çabalayacaktır.

Freud’a göre günlük arzu ve isteklerimiz ile gerilimlerimizin doyurulma çabası sonrası oluşan rüyalar, Lacanyen bağlamda arzunun, gerçeğin ve gerçekliğin tanımlandığı süreçler ile değerlendirilmelidir. Sonuç olarak rüyaların; özneyi oluşturan gerçek, imgesel ve simgesel dönemlerin izlerini taşıdığı ve bu izlerin şimdi ve burada özne tarafından yaşanan yansımalarını içerdiği söylenebilir.

Kaynakça

- Appignanesi, R., Garratt, C., Sardar, Z., ve Curry, P. (2007). *Herkes için postmodernizm*
- Balkaya, D. (2013). *Özerk Dil Dizgesinden Lacan’ın Simgesel Düzenine*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Bernstein, W. B. (2015). Jacques Lacan. G. O. Gabbard, B. E. Litowitz ve P. Williams. (Editörler). *Psikanaliz Temel Kitabı*. Birinci Baskı. İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü
- Fenichel, O. (1974). *Nevrozların psikoanalitik teorisi* (çev) Tuncer S. Ege Ün matbaası, Bornova, İzmir, 234-236.
- Fosshage, J. L. (2007). *Rüyaların örgütleyici işlevleri: Rüyaları anlamak ve kullanmak için hayati konular*
- Homer, S., (2013), *Jacques Lacan*, Phoneix Yayınevi:Ankara
- İzmir, M. (2013), *Öznenin Diyalektiği, Hegel, Sartre ve Lacan*. (1. Baskı). İmge Kitapevi Yayınları. Ankara.
- İzmir, M. (2015). Simgenin İmgesel Halleri. *Libido İki Aylık Psikanaliz Dergisi*,17, 8-16.
- Lacan, J. (2013). *Psikanalizin Dört Temel Kavramı Seminer 11*. Kitap (çev. Nilüfer Erdem).

İstanbul, Metis Yayınları.

- Leader D., ve Groves J. (2014). *Yeni Başlayanlar için Lacan*. İstanbul: Milliyet Yayınları
- Nasio, J. D. (2006). *Psikanalizin Yedi Temel Kavramı*. (çev. Erşen, Ö. ve Erşen, M.) İmge Kitabevi, Ankara
- Nasio, J. D. (2007). *Jacques Lacan'ın Kuramı Üzerine Beş Ders*. (çev. Erşen, Ö. ve Erşen, M.) İmge Kitabevi, Ankara
- Nasio, J. D. (2009). "Jacques Lacan Kuramının Genel Kavramları" (çev. Abdurrahman Aydın), *Monokl Dergisi Lacan Özel Sayısı* (ed. Yeşim Keskin), Sayı VI-VII, İstanbul, içinde, s.s. 48-53.
- Öztürk, M. O. (2008). *Psikanaliz ve Psikoterapi*. Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul.
- Soysal, Ö. (2009). *Başlangıçta Zevk Vardı.... MonoKL Lacan Özel Sayısı*, 606-610.
- Soysal, Ö. (2016). *ODTÜ Klinik Psikoloji Lacan Semineri, Lacanyen Eğitim Programı (A.L.I), "Psikanalizin Dört Temel Kavramı" adlı Psikanalitik Eğitim programı*, ODTÜ Klinik Psikoloji, Ankara
- Tükel, R. (2000). *Düşlerin Yorumu Üzerine. Psikanaliz Yazıları-Yüzyıl Sonra Düş ve Düşlerin Yorumu*. İstanbul: Bağlam Yayınları.